

DÁNYI JÓZSEF

Szőnyi Benjámín, a lelkipásztor

Mindenkor megtiszteltetésnek tartottam, ha Szőnyi Benjámínról írhattam vagy szólhattam. Mindig az volt az érzésem, hogy értékeit alig tudom felmérni, a méltatására avatottabb ember szükséges. Katedráján ugyan utóda lehettem csaknem két évszázad elmúltával, ez azonban csak megragadottjává tett életének és művének, s egyben csodálója személyiségének, amelyen át Isten annyi áldással ajándékozta meg egyházunkat és városunkat.

Bármely oldal felől közeledünk hozzá, ízlelgetjük az írásait, sokoldalú tehetségre figyelhetünk, s benne korának kiváló „tiszteletes és tudós” prédikátorához, lelkipásztorához érkezünk. E tengely körül kristályosodnak ki személyiségének és képességeinek markáns vonásai. Ezek mögött kétségtelenül fel lehet ismerni korának s tanulmányainak, azaz a külső tényezőknek a hatásait, élet és gondolkodásformáló erejét, ennél döntőbb azonban az a belső, szívbeli kötődése, mely őt az élő Krisztussal kapcsolta össze, s életének minden helyzetében bibliás hitűvé tette.

Mondhatnánk ezt úgyis, hogy az atyai házból, a családi körből bőséges útravalót kapott, jóllehet szüleit korán elvesztette. Édesapja, aki szintén lelkipásztor volt, kiművelt fő, aki megfordult Európa nagyhírű Universitásain, külön kiemelés nélkül is mély nyomokat hagyott fiának életében. „Istentől megtanítottam... tisztetem miként folytassam” - írja ő maga. A XVIII. században igen fontos volt, hogy mindenki a helyén legyen, tudja és tegye dolgát Isten rendelése szerint, méghozzá teljes értékű megnyilatkozásokkal. Ezért is szakad rá olyan nagy súllyal árvasága és szegénysége azzal a vággyal együtt, hogy a számára kedves nyomokba lépjen. Életének nagy határkövei ismertek: Alsónémediben született 1717. december 10-én, és 1794. szeptember 14-én hunyt el Hódmezővásárhelyen. Itt is temették el az Ótemplom tövében. Halálának 200. évfordulóján tisztelettel emlékezünk a „kegyes atyá”-ra és „hív pásztorra.” Áldjuk Istenünket, aki őt nekünk adta.

„VAGYOK, MINT SZOMJÚ FÖLD”

Így ír egyik énekében önmagáról. Önéletírása nyomán szinte magunk előtt látjuk a sokszor sírdogáló tizenéves fiúcskát, aki sokat szenvedett a tetvektől és az éhségtől. Két éven át „többet ettem

fővetlent, mint főttet. Sokszázszor vertem el éhem nagyját kenyérhéjjal...” Nemcsak a nélkülözések és rongyoskodások emlékét őrizte érzékeny lelkében, hanem azoknak a kegyetlen preceptoroknak az emlékét is, akikkel alsóbb iskoláiban Monoron, Tasson, Kecskeméten, majd a sort kiegészítő debreceni skólában találkozott. Sorsa csak akkor vált egy kicsit könnyebbé, amikor felsőbb osztályba lépett.

25 éves volt, amikor a hódmezővásárhelyiek 1742-ben lelkészüknek hívják. Szinte meg sem melegsik e helyen, máris úton találjuk. A tudományok iránt érzett szomjúsága a peregrinus diák útjára állítja. Sorra látogatja a kor híres egyetemeit: 1743-ban Odera-Frankfurtban kezdi az őszi szemesztert, de a tavaszi már Leidenben, a következő őszi Utrechtben hozza őt elének. Megfordul Franeker és Groningen nagyírú akadémiáin is. Korának legnagyobb tudósait és leghíresebb professzorait hallgatja. Egyik méltatója írja: „Tudományban, kultúrában senki sem jutott e város falai közül messzebbre, mint ő ...” /Imre Mihály/ Ő maga pedig így összegez az egyház jegyzőkönyvében: „Bizonyágom az Isten, hogy a nálam lévő kitsin talentom szerént hivatalomban én is eljártam...” Ám amikor mérlegre teszi a patinássá vált helyeket és a kor tudósainak ragyogó neveit, a nevelők sorában egykori debreceni professzorát, Maróthi Györgyöt teszi az első helyre. Vallomása szerint tőle tanult a legtöbbet. A szomjú deák a legüdítőbb forrást nála találta ismeretben, emberségben és a szívet gyönyörködtető harmóniás énekben.

„SZERELMED NYUGODNI NEM HÁGY”

A németalföldi akadémiákról 1745 őszén érkezett haza. Megnősül. Komáromi Sülye Zsófiát veszi feleségül. Az egyházmegye esperesévé választják. Nagyon kellett a munkabíró fiatal erő, a messzelátó szem és a bölcs szív. Kétszer is hívták vissza Debrecenbe. Lehetett volna ottani prédikátor vagy jóhírű professzor az ősi alma mater falai között, „...de én szántam ez együgyű népet elhagyni... és itt megmaradtam!” „Nem is cselekedtem ezeket világi jutalom fejében, hanem ezen városhoz és ebben az Ekklezsiának megmaradásához képest való buzgó szeretetemben.” /Jkv. 93. o./ Lelkipásztori hitvallását egyik énekében foglalta össze /*Szentek Hegedűje, 130. ének*/

„Az én terhim igen nagyok,

mert lelkek pásztora vagyok;
A Jehova küldött engemet,
Hogy viseljem az ő képét;
O adta pásztori tisztemet,
Hogy legeltessem őnépét.

Jaj nékem ha azt forгатom,
Hogy a nép, mely közt folytatom
az én papi hivatalomat,
Meg-fertéztetett jobbára;
Nem jobbul, nem fogadja szómat,
Nem hallgat az Ur szavára.

Tiéd Uram az hatalom
Tetőled van hivatalom;
Azért Te segíts mindazokra,
mellyek erre szükségesek,
Állass engem oly lábokra,
Kik hegyeiden ékesek.

Adj galambi szelídséget
és kígyói eszességet.
Taníts, hogy a nyáj szükségéhez
Magam mindenben szabhassam;
És ki-ki amelly étket éhez
Neki azt bőven adhassam.

Szoktass engem a tőrésre
Uram! állíts a törésre
Hogy az én őrálló helyemben
Szüntelen vigyárván légyek.
Osztán vég lévén éltemben
Tőled bőv jutalmat végyek.”

Mennyi belső vívódásnak a nyomai látszanak ebben az énekben:
Pásztorul állított Isten, noha magamat sem tudom igazán
pásztorolni! A megfertőzött nyájban pásztorkodásomnak nincsenek

látványos eredményei. A viharok néha miattam is támadnak, mert ahova tiszta magot vetek, oda is konkolyt szór az ősi ellenség. Olykor szökéshez volna inkább kedve, mint Jónásnak, s lemondani az erő felett való hivatalról, mégis arra vágyik, hogy tudománya „follyon, mint az eső a füveken, és miként az harmat oszollyon a szegény eped lelkeken”.

Úgy tudjuk, hogy a reformációtól kezdődően mintegy 20 énekeskönyv jelent meg Szőnyi előtt. Az ő mélyen biblikus és olykor megkapóan költőies /Zoványi J./ énekei új lendületet adtak a már-már satnyulni kezdő templomi éneklésnek. Olyanok ezek az énekek, mintha Szőnyi Benjámint részt venne a gyülekezet tagjainak a személyes életében, mindennapi gondjában, hogy segítséget nyújtson a jó közérzethez és igaz emberséghez. Belső békességet, vigasztalást és erőt adó hangon szólal meg minden egyes, olykor terjengősnek tűnő téma vagy verssor. Forrásuk a Szentírás, melyben Isten kereső, szabadító és megőrző üzenete szól hozzánk. Különösen Krisztus által. Az emberi szóbeszéd, a mély érzések olykor a szenvedélyesség fókái a emelve kapnak itt hangot, hogy személyes és gyülekezeti hatásukkal Isten üzenetét adják hírül az „együgyű és szemérmes” ember /Jkv. 93. o./ tollából, aki minden egyes lélekért felelősséget érzett.

Példa erre, hogy amikor az úriszék a reformátusvallású Posztós Istvánt halálra ítélte, Szőnyi meglátogatta őt a börtönében, sőt kész volt arra is, hogy a vesztőhelyre kikísérje. A vonatkozó királyi rendeletek ez időben római katolikus atyát rendeltek vigasztalóul a halálra ítélt rab mellé. Posztós István mellé Janicsek Miklós ferences rendi szerzetest állították, aki három napon keresztül próbálta őt „visszatéríteni” és rábírnival a halni készülők szentségének, az utolsó kenetnek felvételére. Ám a rab a maga hitén akart meghalni! Amikor a kivégzés napja eljött, és a rabszállító kocsi előállott, Posztós Szőnyit kérte: üljön fel mellé. A barát azonban ezt nem engedte, noha a rab körül álló nép is ezt követelte. Végül a barát lekényszerült a kocsiról, s a népharagtól Szőnyi mentette meg, részben a néphez intézett szóval, részben a barátot köpenyével betakarva. Talán ezek az események ihlették a „Halálra szentenciáztatott ember énekét” /*Szentek hegedűje 184. ének*/:

„Oh Isten! szívemet tehozzád emelem
Szent igazságodtól van bennem félelem

De tudom, hogy nálad gazdag a kegyelem,
E kővárban én is rejtekhelyem lelem.
Mint halálra méltó oltárod szarvához
nyúlok az Úr Jézus szent igazságához
ám nyúljon a törvény testem sátorához
csak Jézus fogadja lelkemet magához...”

Így váltak nyilvánvalóvá Szőnyi hitének, felelősségének és bátorságának a virágai és gyökerei.

Az egész városért felelősséget érző szolga és pásztor hallatta hangját a Pető-Törő lázadás kapcsán is. Mária Terézia királynő szerette volna a történetek miatt az egész várost eltörölni a föld színéről. Szőnyi pedig kegyelmet kért népének. Így emlékezik vissza ezekre az időkre: „Az Isten tudja csak, mely sok gondomban és éjjeli s nappali fáradságomban állott nékem ez instancia írás.” „Senki, akinek jó lelke és előrenéző elméje vagyon, engem meg nem ítélni, hogy a dolgot ily bőven megírtam, mert ha e könyv megmarad hasznát vészi ezeknek a posteritás.” „Azt bizonytal tudom, hogy ezen versek... nem kevés hasznót hajtottak a mi népünknek Isten áldásából, mert valakik olvasták, és azelőtt elfordult elmével voltak hozzánk, ezeknek olvasása által megennyhültek, és az ártatlan községet igazították...”

Am Szőnyi Benjámint többet és mást is akart, mint városunk pusztá megmaradását. Valaki így ír erről: „Távol a múzsák fellegvárától lépést akart tartani kora szellemi áramlataival. Jegyzők, bírák irigykedése, a katolikus papok és a váci püspök kellemetlenkedései s a helytartó tanács kemény rendeletei ellen küzdve alkotja énekeit meleg biztatásként.”

Minden éneke pásztori lelkületre utal, józanságáról, s juhait féltő vigyázásáról beszél. Célkitűzése: „Ne regnáljak a népen, hanem egyenest vezessem amaz élő forrásokra.”

A SZENTEK HEGEDŰJÉNEK második részében a lelkigondozói készségéről tanúskodó „különös állapotokra való” énekeket helyezte el. Ebből a pusztá címek felsorolása is érzékelteti a minden rendű, rangú emberre gondot viselő pásztori magatartását.

Arra próbál megtanítani mindenkit a legutolsó jobbágytól a királyig, egyházi és világi tisztségviselőig, legényektől a mesterekig, vízenjáróktól vitézekig és éjjeli vigyázóig, hogy miként élhet,

viselkedhet Istennek tetsző módon. Énekei átölelik a család és a társadalom minden tagját, és minden élethelyzetben az evangéliumi forrásokhoz vezetik, az egészséges kegyességre tanítják. Éneket ad az álmatlanul hánykódó ajkára éppen úgy, mint a mennydörgéstől félőére, s énekkel tanít az öltözéséi és vétkezésére, s a testből való elköltözésre. Az utolsó „hattyúi éneket” így adja a haldokló szájába:

„Oh mennynek és földnek legfőbb
Királya Élőknek s holtaknak igaz bírója
Íme közelget vége életemnek.
E nyavalyák tetőled jött követek,
Isten Angyali, ti is jöjjetek:
Legyetek kísérői lelkemnek.

Immár szívemet vetem csak az égre.
Oh Atya, Fiú! Jövel segítségre,
Te pedig adjad áldott Szent Lélek
Hogy szájamnak legvégső pihegése
Légyen a Bárány Éneke kezdése,
Mellyet ott fenn vég nélkül éneklek.
Ámen! Ámen!

Énekeskönyve - *a Szentek Hegedűje* - messze kiemelkedik írásai közül. Igen népszerű könyve lehetett korának, hiszen tudomás szerint 16 kiadást ért meg egyre bővülő terjedelemmel. Első könyvecskéje azonban nem ez volt, hanem egy 1753-ban megjelent imádságos könyv „Imádságok Imádsága” címmel. A kegyességi irodalom darabjai mellett ott találjuk más írásait is. Többek között a franciából fordított *Gyermekek physikáját*. Tollával, szavával és életével egyaránt tanított.

„VAGYOK MINT ÖSZVEREPEDETT NÁD SZÁL...”

Más szavakkal: sokféle módon megpróbált, megszorongatott szenvedéseket ismerő ember.

Az 1746-ban kötött házasságából 10 gyermek született. Közülük ötöt kicsiny korában eltemetett. Volt, amikor a bölcső és a koporsó egyszerre érkezett szerény otthonába: amikor a második gyermekük született, akkor halt meg az első kétévesen! Bánat és öröm egy ajtónyitással látogatták. Őt fiát keresztelte Benjámín névre, de csak egy

volt közülük, aki túlélte őt. Nem csoda és nem is költői túlzás, amikor „öszverepedett nádnak” érzi és vallja az életét.

ÖNELETÍRÁSából ismerjük élete folyását. Ezzel a munkájával gyermekeit kívánta tanítani, s egyben „édes eleinek” átadni, „hogymegtudhassák, kik és hol légyenek igaz vér szerént való attyokfiai, és ami jót látnak dolgaimban, annak légyenek követői.”

A több mint négy és fél évtizedes lelkipásztori szolgálat nemcsak a családi életén belül hozott számára szomorú időket. Szeretett városában 1789-ben lelkészi állásáról lemondásra kényszerítették. Gögös nyikhajok feledték és feledtették a várossal elévülhetetlen érdemeit - a város szégyenére. Annak a Szőnyi Benjáminnak, akinek az egész város köszönhette a megmaradását, hűségét és tudását nem értékelték. Kétszáz kéve nád és 50 Ft évenkénti „kegydíj” kiutalásával „letudták” hálájukat!

Ki vette észre és ki törődött azzal, hogy vele a Múzsák is beköltöztek a városba, s a nagy múltú, hányatott életű, a Hód-tava ölelésében élő település a Múzsák szigetévé vált? És egyre szaporodik benne azoknak száma, kiknek homlokát csókjukkal illették...

Öt esztendő múltán lelkészi állásáról való lemondatásának Szőnyi Benjámin befejezte életét. Epitáfiumára, s később sírja fölött az Ótemplom falán elhelyezett emléktáblájára a kortársak és a későbbi utódok közös vallomásaként e sorok kerültek:

Itt nyugszik holt teste egy kegyes
Atyának Szőnyi Benjáminnak, tulajdon magának
Ki volt hív pásztora ez Ekklezsiának
Negyvenhat esztendőt amíg számlálának.
Élt hetvenhét számú terhes esztendőket
De nézvén mindenkor csak a jövőket
Oly böltsen számlálta egymás után őket
hogymegtudhassák múlt minden tudós papi főket.
Esperes volt köztünk méltán érdemére
Míglen elhivatott az egek egére
Hol már készen várta megérdemelt bére.
d. 17 7bris A. 794 6 s 7 óra között

Írásomat a tiszteletes és tudós prédikátor saját szavaival zárom:

„A hit vezérli egész éltemet,

mindhalálíg késéré lelkemet...
Ez hit biztat halálban engemet,
enyhíti végső betegségemet,
majd bésetéltő szemeim helyében,
hittel látok bé az egek egében
Ott-ott érem el hitemnek végét
Jutalmul lelkem idvességét.”

/A hitnek erejéről című éneke/